

8.6.2021

EOAK/3250/2021

Ennalta ilmoittamattomat tarkastukset eräissä kuntavaalien ennakkoäänestyspaikoissa Tampereella, Akaassa, Hämeenlinnassa, Janakkalassa, Siuntiossa, Kirkkonummella, Vantaalla ja Espoossa.

Tarkastusten aika: maanantai 31.5.2021 ja tiistai 1.6.2021

Tarkastusten toimittajat eduskunnan oikeusasiamiehen kansliasta:

Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha-Pekka Konttinen
Notaari Sanna-Kaisa Frantti

1 TARKASTUKSISTA JA NIIDEN TAVOITTEISTA

Eduskunnan oikeusasiamies Petri Jääskeläinen määräsi kaksi kanslian virkamiestä suorittamaan ennalta ilmoittamattomia tarkastuksia kuntavaalien 2021 satunnaisesti valituissa ennakkoäänestyspaikoissa.

Tarkastusten tavoitteena oli selvittää äänestyspaikkojen esteettömyyttä ja saavutettavuutta sekä tilojen yleistä järjestystä ja äänestystapahtuman toimivuutta vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumisen näkökulmasta. Tarkastuksilla arvioitiin tarkastusteeman puitteissa myös koronasta johtuvien poikkeusjärjestelyjen sujuvuutta äänestyspaikoilla. Toinen tarkastuksen toimittajista liikkui pyörätuolilla.

Tarkastuksen terveysturvallisuuden varmistamiseksi tarkastuksen toimittajat kävivät koronatestissä ennen tarkastusta (negatiiviset testitulokset) ja molemmat olivat saaneet ensimmäisen koronarokotusannoksen.

Eduskunnan oikeusasiamies on osa YK:n vammaisten henkilöiden oikeuksista tehdyn yleissopimuksen (CRPD) 33 artiklan 2 kohdan mukaista kansallista rakennetta, jonka tehtävänä on edistää, suojella ja seurata vammaisten henkilöiden oikeuksien toteutumista.

YK:n vammaissopimuksen 29 artiklassa taataan vammaisille henkilöille yhdenvertaiset oikeudet osallistua poliittiseen ja julkiseen elämään.

2 TARKASTUSHAVAINNOT

Tampereen kaupunki: Kauppakeskus Duo, Pietilänkatu 2, Tampere

Ulkoäänestyspaikkana oli Tampereen Hervannassa sijaitsevan kauppakeskus Duon Pietilänkadun puoleinen parkkipaikka. Äänestyspaikka oli keskeisellä paikalla hyvien kulkuyhteyksien varrella, johon myös saattoliikenteen oli helppo päästä. Pysäköintitilaa oli runsaasti äänestyspaikan ympärillä sekä välittömässä läheisyydessä sijaitsevan kauppakeskuksen pohjakerroksessa. Pohjakerroksesta pääsi hissillä kauppakeskukseen, jonka pääkäytävälle oli sijoitettu äänestyspaikalle johdavat opasteet. Muualla kauppakeskuksessa tai sen parkkihallissa opasteita ei havaittu.

Kuva 1. Opaste / viitoitus

Kauppakeskuksen sisältä tultaessa äänestyspaikka oli helposti havaittavissa heti ulko-ovien jälkeen. Vaalitoimitsijan mukaan opasteita oli lisätty ensimmäisenä ennakoäänestyspäivänä saadun palautteen johdosta.

Havaintojen mukaan vaalitoimitsijoita oli tarkastushetkellä ainakin neljä. Vaalitoimitsijat olivat avustaneet apua pyytäneitä henkilöitä äänestystapahtumassa. Liikuntaesteisillä ja ikääntyneillä äänestäjillä oli ollut mukanaan myös omia avustajia. Saadun tiedon mukaan oman avustajan käytöstä oli tehty oikeusministeriön vaaliohjeen mukaiset merkinnot äänestäjistä pidettävään luetteloon.

Kuva 2. Näkösuoja

Teltalla katetussa äänestyspaikassa oli kolme äänestyskoppia sekä yksi äänestyspaikka (pöytä), joka soveltui pyörätuolia ja muita liikkumisen apuvälineitä käyttävälle henkilölle. Pöydällä ei ollut kiinteää näkösuojaa, vaan vaalitoimitsija kannatteli korkeaa pahvista muotoilua sermiä pöydällä äänestystapahtuman ajan. Sermin sisällä oli vaaliluettelo. Pöytä ja sermi oli mahdollista sijoittaa teltan takaosaan niin, ettei äänestystapahtumaan synny näköyhteyttä.

Tarkastuksen toimittajien havaintojen mukaan sermi oli riittävän korkea ja peittävä vaalisalaisuuden säilymiseksi. Tässä yhteydessä kuitenkin todettiin, että pöydällä kiinteästi (tukevasti) olevaa näkösuojaa voidaan yleisesti pitää parempana ja helpompana ratkaisuna sekä äänestäjälle että vaalitoimitsijalle.

Äänestyspaikka oli kovalla asfaltilla, jossa oli sinänsä helppo liikkua. Päälysteen pinnan kaltevuus kiinnitti kuitenkin tarkastajien huomiota. Myös vaalitoimitsijat olivat havainneet saman hankaluuden apuvälineitä käyttävien (esim. rollaattori) ja muutoin heikosti liikkuvien henkilöiden kohdalla.

Ennakkoäänestyspaikalla oli saatavilla suurennuslasi heikkonäköisiä äänestäjiä varten. Ennakkoäänestyspaikan valaistus (luonnonvalo) oli ainakin tarkastushetkellä riittävä. Äänestyspaikalla sekä kauppakeskuksen tiloissa oli tuoleja lepäämistä varten. Myös inva-wc löytyi äänestyspaikan läheisyydestä kauppakeskuksesta.

Kuva 3. Vaalitoimitsijan mökki

Vaalitoimitsijoita varten oli paikalle tuotu Tampereen joulutorilta tuttuja mökkejä, joissa oli yksi vaalitoimitsija per mökki. Asiointitaso saattaa olla hieman korkealla (n. 117 cm), jos äänestäjällä on käytössään matala manuaalipyörätuoli.

Äänestyspaikan kulkusuunta oli suunniteltu yksisuuntaiseksi ja vielä lähtiessä oli tarjolla käsidesiä. Kyseinen pöytä, jossa käsidesipullo oli, ulottui pyörätuolia käyttävän henkilön leuan tasolle. Vaalitoimitsija kertoi, että kynät ja pinnat desinfioitiin vähintään kahden tunnin välein.

Vaalitoimitsija toivoi, että ennakkoäänestyksestä olisi äänestäjiä varten selkeät menettelytapaohjeet, esimerkiksi juliste, jossa kuvattaisiin ennakkoäänestyksen eri vaiheet. Toivomuksena oli myös kieliasioiden parempi huomioon ottaminen ohjeistuksissa. Vaalitoimitsijan mukaan eri kieliä puhuvilla äänestäjillä oli ollut epäselvyyksiä äänestysmerkintöjen osalta – esimerkiksi pitääkö äänestyslappuun merkitä ainoastaan ehdokkaan numero vai myös ehdokkaan nimi.

Tarkastushetkellä äänestyspaikan verkkoyhteys katkesi yllättäen. Vaalitoimitsijat ryhtyivät heti selvittämään ja korjaamaan asiaa niin, että äänestykseen ei tullut sellaista keskeytystä, joka olisi estänyt äänestyksen jatkumista tai kenenkään yksittäisen henkilön äänestämistä.

Akaan kaupunki:

Kylmäkosken koulu, Koulutie 3, Kylmäkoski

Ennakoäänestyspaikkana oli Akaassa sijaitsevan Kylmäkosken koulun liikuntasali. Rakennus oli otettu käyttöön elokuussa 2019. Myönteistä on, että Akaan kaupungin verkkosivuilla olevassa kuntavaaleja koskevassa kuulutuksessa 23.4.2021 (päivitetty 17.5.2021) on todettu, että kaikkiin ennakoäänestyspaikkoihin ja varsinaisen vaalipäivän äänestyspaikkoihin on esteetön pääsy.

Kadunvarsiopasteita äänestyspaikan läheisyydessä ei havaittu. Ensimmäinen havaittu opaste oli äänestyspaikalle johtavan luiskan vieressä. Koulun pihalla oli riittävästi pysäköintitilaa, mutta ei erikseen merkittyä invapysäköintipaikkaa. Saattoliikenteen oli helppo päästä pysäköintialueelle aivan äänestyspaikan läheisyyteen.

Kuva 4. Luiska

Tarkastuksen toimittajat pitivät myönteisenä sitä, että liikuntasalin ulko-ovelle oli rakennettu ennakoäänestystä varten loiva luiska, jotta kaikki äänestäjät pääsevät esteettömästi sisälle äänestystilaan. Luiska oli käytännössä toimiva, mutta tarkastuksen toimittajat kiinnittivät huomiota siihen, että luiskan sivustoille ei ollut asennettu käsijohteita (kaiteita). Rakennuksen käyttöturvallisuudesta annetun ympäristöministeriön asetuksen 9 §:n 1 momentin mukaan portaassa ja luiskassa on oltava käsijohde koko pituudella ja molemmilla puolilla syöksyä. Tarvittaessa on oltava kaksi käsijohdetta päällekkäin lasten ja pyörätuolilla liikkuvien huomioon ottamiseksi.

Ennakoäänestyspaikalla vaalitoimitsijoita oli kaksi. Vaalitoimitsijat avustivat pyydettäessä äänestäjää äänestystapahtumassa. Liikuntaesteisillä ja ikääntyneillä ihmisillä oli ollut mukanaan myös omia avustajia. Saadun tiedon mukaan avustajan käytöstä oli tehty oikeusministeriön vaaliohjeen mukaiset merkinnät äänestäjistä pidettävään luetteloon. Äänestyspaikalla oli käytössä kaksi, selkeästi merkittyä lokeroa missä toisessa olivat puhtaat, desinfioidut kynät ja toisessa käytetyt.

Kuvat 5 ja 6. Kynälokerot

Kuva 7. Esteetön äänestyskoppi

Äänestyspaikassa oli kaksi äänestyskoppia, joista toinen oli esteetön (leveys 95 cm / pöydän korkeus 81 cm) ja varustettu erillisellä valaisimella. Liikuntahallin valaistus oli tarkastuksen toimittajien mielestä riittävä.

Ennakoäänestyspaikalla oli saatavilla silmälasit heikkonäköisiä äänestäjiä varten.

Ennakoäänestyspaikan tila oli väljä ja rauhallinen. Äänestyspaikalla oli tuoleja ja penkkejä lepäämistä varten.

Hämeenlinnan kaupunki:

Lammin kirjasto-palvelupiste, Linjatietie 12, 16900 Lammi

Äänestyspaikkana on Lammilla sijaitseva kirjasto, jonka yhteydessä toimii myös kaupungin palvelupiste. Kadunvarsioasteita ennakoäänestyspaikalle ei havaittu. Kirjaston pihalla oli riittävästi pysäköintitilaa, mutta ei erikseen merkittyä invapysäköintipaikkaa. Pysäköintipaikalta pääsi jalkakäytävän kautta melko tasaista reittiä kirjaston ulko-ovelle. Saattoliikenne pääsee kirjaston lähistölle.

Ennakoäänestyspaikalla vaalitoimitsijoita oli kolme. Saadun tiedon mukaan vaalitoimitsijat avustivat pyydettäessä äänestäjää äänestyspahtumassa. Liikuntaesteisillä ja ikääntyneillä ihmisillä oli ollut mukanaan myös omia avustajia. Saadun tiedon mukaan avustajan käytöstä oli tehty oikeusministeriön vaaliohjeen mukaiset merkinnät äänestäjistä pidettävään luetteloon.

Äänestyspaikalla oli käytössä antibact-kynät, joita ei vaalitoimitsijoiden mukaan tarvitse erikseen desinfioida.

Kuva 8. Sisäänkäynti äänestyspaikalle / Lammin kirjastoon

Äänestystila oli selkeästi erillään kirjaston muista tiloista. Äänestyspaikassa oli kolme äänestyskoppia, joista yksi oli esteetön (leveys n. 80 cm / pöydän korkeus 74 cm). Esteettömässä äänestyskoppissa ei ollut erillistä valaisinta, toisin kuin kahdessa muussa. Äänestystilassa, äänestyskoppien takana oleva suuri ikkuna oli peitetty verhoilla vaalisalaisuuden suojaamiseksi.

Kuva 9. Äänestyskopit Lammilla

Ennakoäänestyspaikalla oli saatavilla suurennuslasi heikkonäköisiä äänestäjiä varten. Ennakoäänestyspaikan valaistus oli riittävä ja tila oli rauhallinen. Äänestyspaikalla oli tuoleja lepäämistä varten.

Janakkalan kunta:**Tervakosken liikuntahalli, Maunontie 1, Tervakoski**

Äänestyspaikkana oli Janakkalan Tervakoskella sijaitseva Delfort Areena / Tervakosken liikuntahalli. Halli on valmistunut tammikuussa 2021 ja alueen pihatyöt olivat osittain keskeneräisiä. Saattoliikenne pääsee äänestyspaikan läheisyyteen. Hallin vieressä oli neljä, selkeästi merkittyä invapysäköintipaikkaa ja niiden kohdalla piha oli jo asfaltoitu. Ensimmäiset opasteet ennakoäänestyspaikalle oli sijoitettu heti invapysäköintipaikkojen viereen.

Kuva 10. Invapysäköinnistä opastus äänestyspaikalle

Vaalitoimitsijoita oli havaintojen mukaan neljä. Vaaliavustajat avustivat pyydettyä äänestäjiä vaalitapahtumassa. Saadun tiedon mukaan avustajan käytöstä oli tehty oikeusministeriön vaaliohjeen mukaiset merkinnät äänestäjistä pidettävään luetteloon.

Ennakoäänestyspaikalla oli saatavilla suurennuslasi heikkonäköisiä äänestäjiä varten. Vaalitoimitsijan mukaan äänestäjät saivat äänestämismerkinnän tekemiseen uuden kynän, jonka sai halutessaan ottaa mukaan. Ennakoäänestyspaikan valaistus oli riittävä ja tila oli rauhallinen. Äänestyspaikalla oli tuoleja lepäämistä varten.

Vaalitoimitsijat kertoivat, että liikuntahallin toisessa päässä oli koronarokotuspiste, joka oli keskiviikkoisin auki. Monet äänestäjät olivat tulleet samalla reissulla rokotukseen ja äänestykseen.

Äänestyspaikassa oli kaksi äänestyskoppia, joista toinen oli esteetön (leveys 89 cm / pöydän korkeus 74 cm). Vallitsevan koronatilanteen vuoksi äänestyksen kulku oli järjestetty ja opastettu yksisuuntaiseksi.

Koska opastetulla ulosmenoreitillä oli portaat, liikuntaesteiset henkilöt ohjattiin pääovesta ulos.

Kuva 11. Äänestyskopit Janakkalassa

Siuntion kunta:
Työpaja Virta, Siuntiontie 504, Siuntio

Äänestyspaikkana oli Siuntiossa sijaitseva Työpaja Virta, joka on Siuntion ainut yleinen ennakoäänestyspaikka.

Kuva 12. Pysäköinti äänestäjille

Kunnan verkkosivuilta löytyvien ohjeiden mukaan ennakoäänestyspaikka sijaitsee Aktia-kiinteistön alakerrassa, jonne sisäänkäynti on Puistopolku 1 pysäköintialueen puolelta. Pysäköintialueella oli erikseen äänestäjille varattuja parkkipaikkoja sekä myös merkitty invapysäköintipaikka.

Alueelle oli hyvin opasteita jo ns. Aktia-talon yläpihalla, lisäksi äänestyspaikan vieressä oli suuri opaste. Kaikki opasteet olivat sekä suomeksi että ruotsiksi. Kulku pysäköintipaikalta äänestyspaikan edustalle oli esteetön. Saattoliikenne pääsee äänestyspaikan välittömään läheisyyteen.

Tarkastuksen toimittajat kiinnittivät huomiota siihen, että sisällä olevaan ennakkoäänestystilaan ei päässyt pyörätuolilla, eikä muilla liikkumisen apuvälineillä korkean kynnyksen (n. 15 - 20 cm) vuoksi.

Vaalitoimitsijan mukaan vaalitoimitsijan asiointipisteeltä oli näköyhteys ulko-oven kynnyksen taakse, jos liikuntaesteinen äänestäjä saapuu paikalle. Tarkastajien havaintojen mukaan saattaa olla liikuntaesteiselle henkilölle hankalaa ja kiusallista, jos hänen pitää tehdä itsensä ”näkyväksi” esimerkiksi tilanteessa, jossa paikalla sattuisi olemaan muita äänestäjiä samaan aikaan.

Tarkastuksen toimittajien havaintojen mukaan kunnan verkkosivuilla ei ollut ennen ennakkoäänestyksen alkamista 26.5.2021 tiedotettu, miten esteetön ennakkoäänestäminen järjestetään. Sittemmin oikeusasiamiehen tarkastuspäivänä 1.6.2021 Siuntion kunnan verkkosivuilla on tiedotettu ajankohtaisosiossa, että ”esteetön äänestäminen toteutetaan Siuntion kuntavaaleissa ulkoäänestyksenä. Esteettömään äänestykseen ei tarvitse ilmoittautua etukäteen. Seuraa äänestyspaikan ohjeita asiassa.”

Ulko-oven viereen oli asetettu pöytä ja sen päälle vanerinen, katettu sermi. Sermiin oli kiinnitetty ilmoitus, missä oli puhelinnumero, johon soittamalla voi ilmoittautua ennakkoäänestyksen ulkoäänestykseen. Ulkona oleva äänestyskoppi oli esteetön (leveys 112 cm ja pöydän korkeus 74 cm).

Äänestystilan esteettömyyttä koskeva Siuntion kunnan hallintojohtajan alustava selvitys ja oikeusasiamiehen arviointi ilmenevät tarkastuspöytäkirjan kohdasta 3 ja toimenpiteet kohdasta 4.

Kuva 13. Esteellinen sisäänkäynti ja ulkoäänestys Siuntiossa

Saadun tiedon mukaan äänestykset on aiemmin järjestetty viereisessä kunnantalossa, mutta se on nyt remontissa vesivahingon vuoksi. Kunnantalon äänestyspaikka on ollut saadun tiedon mukaan esteetön.

Vaalitoimitsijoita oli sisätiloissa kolme. Vaalitoimitsijat olivat avustaneet pyydetessä apua tarvinneita äänestäjiä äänestystapahtumassa.

Sisällä ennakoäänestyspaikassa oli kapeahko äänestyskoppi. Sisällä olevan äänestyspaikan valaistus oli riittävä ja tila oli rauhallinen. Äänestyspaikalla oli tuoleja lepäämistä varten.

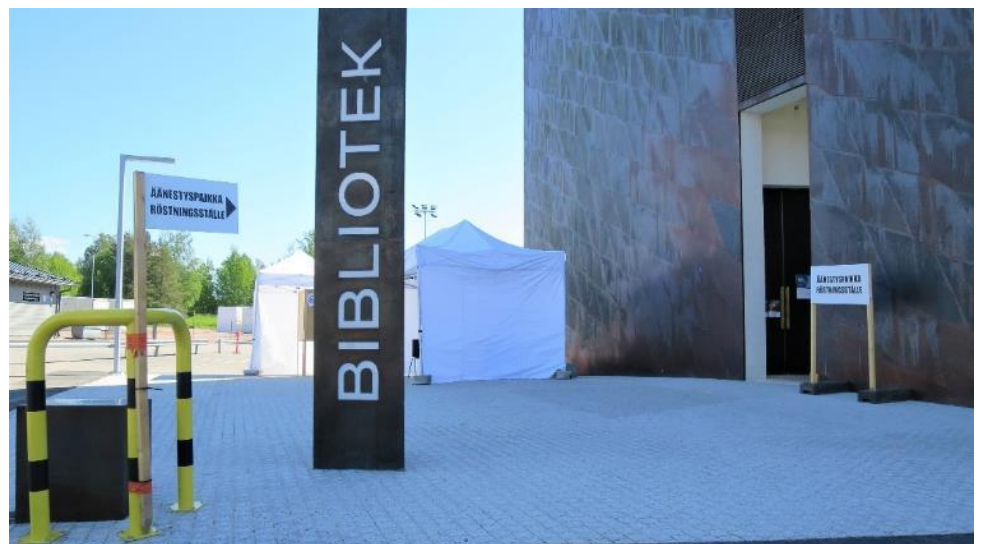
Vallitsevan koronatilanteen vuoksi sisälle pääsi kerrallaan korkeintaan kaksi äänestäjää.

Kirkkonummen kunta:

Pääkirjasto kirjastotalo Fyyri, Kirkkotori 1, Kirkkonummi

Äänestyspaikkana oli Kirkkonummen keskustassa sijaitseva Kirjastotalo Fyyri, joka on avattu syksyllä 2020. Pysäköintitilaa oli runsaasti viereisellä parkkipaikalla ja invapysäköintipaikka oli merkitty selkeästi. Saattoliikenne pääsee äänestyspaikan välittömään läheisyyteen. Reitti parkkipaikalta kirjaston sisäänkäynnille oli tasainen.

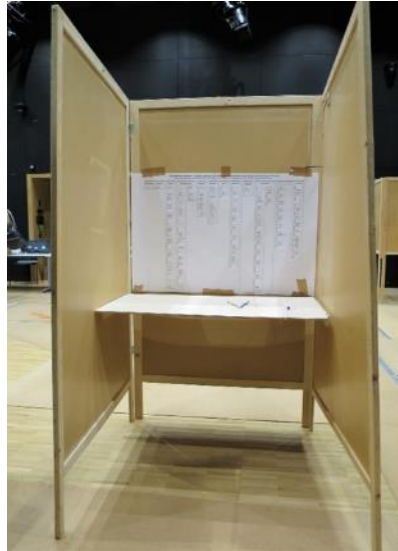
Opasteita oli sijoitettu ainoastaan äänestyspaikan lähetyville. Opasteet olivat suomeksi ja ruotsiksi. Vaalitoimitsija kertoi, että ensimmäisenä päivänä saadun palautteen johdosta oli lisätty opasteita ohjaamaan äänestäjiä kirjaston pääovelta ennakoäänestyspaikan sisäänkäynnille.

Kuva 14. Ulkoäänestyseltilta ja sisäänkäynti Kirkkonummella

Äänestyspaikalle oli esteetön pääsy ja kirjaston ovet olivat automaattiset.

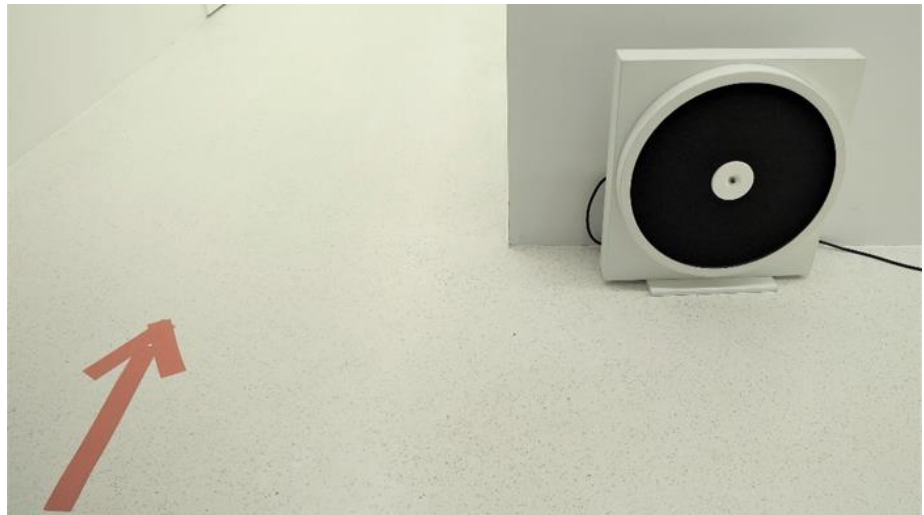
Vaalitoimitsijoita oli neljä. Vaalitoimitsijat olivat avustaneet apua pyytäneitä henkilöitä äänestystapahtumassa. Liikuntaesteisillä ja ikääntyneillä äänestäjillä oli ollut mukanaan myös omia avustajia. Saadun tiedon mukaan oman avustajan käytöstä oli tehty oikeusministeriön vaaliohjeen mukaiset merkinnät äänestäjistä pidettävään luetteloon.

Äänestyspaikassa oli mahdollista äänestää sisällä ja ulkona. Sisällä oli neljä äänestyskoppia, joista yksi oli esteetön ja soveltui pyörätuolia käyttävälle (kopin leveys 100 cm, pöydän korkeus 80 cm). Äänestyspaikka oli musiikkisalissa, joka oli selkeästi erillään kirjaston muista tiloista. Ennakoäänestyspaikalla oli saatavilla suurennuslasi heikkonäköisiä äänestäjiä varten. Ennakoäänestyspaikan valaistus oli riittävä. Äänestyspaikalla oli tuoleja lepäämistä varten. Myös inva-wc löytyi äänestyspaikan läheisyydestä.

Kuva 15. Esteetön äänestyskoppi

Vaalitoimitsija kertoi, että äänestysmerkinnän tekemisessä käytettäviä kyniä ja pinnat desinfioidaan ”vähän väliä”. Sisälle äänestyspaikkaan oli sijoitettu myös runsaasti ilmanpuhdistajia, jotka vaalitoimitsijan mukaan oli nimenomaisesti tarkoitettu ”tappamaan viruksia”.

Kuva 16. Yksisuuntainen kulku ja ilmanpuhdistin Kirkkonummella

Kirjastorakennuksen ulkopuolella olevassa teltassa oli yksi äänestyskoppi ja vaalitoimitsijoiden asiointipöytä. Tarkastuksen toimittajilla ei ollut mahdollisuutta tarkemmin tutustua tähän koppiin, koska paikalla oli koko ajan äänestäjiä.

Vantaan kaupunki:
Myyrmäen kirjasto, Paalutori 3, Vantaa

Ulkoäänestyspaikkana oli Paalutorilla sijaitseva telтта. Pysäköintitilaa oli runsaasti kauppakeskus Myyrmannin parkkipaikalla ja invapysäköintipaikat oli merkitty selkeästi. Suomen- ja ruotsinkieliset opasteet oli sijoitettu vain aivan äänestysteltan ulkopuolelle.

Läheisen kirjaston edessä olevassa pylväässä oli yksi – käsinkirjoitettu ja vaikeasti havaittava – opaste äänestyspaikalle. Kyseinen opaste oli vain suomeksi. Kauppakeskuksessa tai Paalutorilla ei tarkastajien havaintojen mukaan ollut muita opasteita äänestyspaikalle.

Kuva 17. Opasteviitta kirjaston edessä

Vantaan kaupungin verkkosivuilla äänestyspaikaksi oli merkitty ”Myyrmäen kirjasto, Paalutori 3, ulkoäänestys”. Vaalitoimitsijalta saadun tiedon mukaan monet äänestäjät ovat menneet ensin kirjastoon ja vasta sieltä heidät on ohjattu Paalutorin laidalla sijaitsevaan äänestystelttaan. Tarkastuksen toimittajien havaintojen mukaan opastuksen selkeyttäminen ja parantaminen ei olisi vaatinut kohtuuttoman suuria toimenpiteitä.

Kuva 18. Ulkoäänestysteltta Myyrmäen Paalutorilla

Äänestysteltta sijaitsi Paalutorilla varsin rauhattomassa paikassa. Vaalitoimitsijalta saadun tiedon mukaan paikalle on jouduttu kutsumaan

useita kertoja poliisipartio ohjaamaan äänestyksen järjestystä häiritsevät sivulliset henkilöt pois paikalta. Vaalitoimitsijan mukaan tältä osin tilannetta oli saatu parannettua aitaratkaisuilla. Järjestyshäiriöt ovat saattaneet pelottaa äänestämään tulleita ihmisiä.

Aivan äänestysteltan vierestä meni myös pyörätie, mikä osaltaan vaikutti paikan rauhattomuuteen. Vaalitoimitsija totesi, että mikäli ulkoäänestyksiä tulevaisuudessa järjestetään, äänestyspaikan sijaintia Paalutorilla pitää harkita uudelleen. Vaalitoimitsijan mukaan palautetta on välitetty eteenpäin kaupungin vastuullisille henkilöille.

Vaalitoimitsijoita oli yhteensä kuusi, joista yksi oli aina tauolla. Saadun tiedon mukaan vaalitoimitsijat olivat pyydettyäessä avustaneet apua tarvitsevia henkilöitä äänestystapahtumassa. Liikuntaesteisillä ja ikääntyneillä ihmisillä oli ollut mukanaan myös omia avustajia. Saadun tiedon mukaan avustajan käytöstä oli tehty oikeusministeriön vaaliohjeen mukaiset merkinnät äänestäjistä pidettävään luetteloon.

Vaalitoimitsijoita varten oli tuotu paikalle kontit, joiden asiointiluukkujen kautta äänestäjät asioivat vaalitoimitsijoiden kanssa. Äänestäjien käytössä olleet kynät ja lisäksi kaikki pinnat puhdistettiin säännöllisesti.

Äänestysteltassa oli kaksi äänestyskoppia, joista toinen soveltui pyörätuolia ja muita liikkumisen apuvälineitä käyttävälle (kopin leveys 103 cm, pöydän korkeus 72 cm). Tässä äänestyskoppissa oli erillinen valaisin sekä suurennuslasi heikkonäköisiä äänestäjiä varten.

Kuvat 19 ja 20. Esteetön äänestyskoppi Vantaalla

Espoon kaupunki:
Leppävaaran urheilupuisto, Veräjätienkatu 17, Espoo

Autoilijoille tarkoitettu drive-in äänestyspaikka sijaitsi Espoon Leppävaaran urheilupuiston pysäköintialueella. Samassa yhteydessä olevaan ulkoäänestyspaikkaan voi saapua autolla, pyörällä, kävellen tai muuta vaihtoehtoista liikkumistapaa käyttäen. Alueella oli riittävästi pysäköintitilaa myös äänestäjille, jotka eivät käyttäneet drive-in äänestystä, vaan halusivat muutoin äänestää ulkoäänestyspisteessä. Pysäköintialueella oli erikseen merkityt invapysäköintipaikat, joilta pääsi tasamaata pitkin ulkoäänestyspaikalle.

Kuva 21. Viitoitus

Tarkastuksen toimittajien havaintojen mukaan suomen- ja ruotsinkieliset opasteet (myös kadunvarsiopasteet) ennakköänestyspaikalle oli sijoitettu hyvin ja niitä oli riittävästi.

Autoilijoille suunnattu drive-in -äänestys puolestaan oli järjestetty asiointiluukulliseen konttiin, jossa autoille varattu tila oli katettu teltalla.

Autoilijoille suunnattu drive-in-äänestystapa (yhden luukun -periaate) oli vaalitoimitsijan mukaan saanut kiitosta erityisesti liikuntaesteisiltä äänestäjiltä.

Kuva 22. Drive-in -äänestys Espoon Leppävaarassa

Äänestäjän avustaminen oli järjestetty niin, että vaalitoimitsijalla oli kaikki tarvittavat välineet korissa autolle mennessä. Vaalisalaisuus turvattiin kirjoitusalueen kannella. Vaalitoimitsijat saattoivat avustaa äänestäjää myös parkkipaikalla auton ikkunasta, jossa esimerkiksi korkea pakettiauto ei mahtunut autokaistalle.

Drive-in äänestyksen kontissa oli kaksi asiointiluukkua, mutta äänestyskaistalle ei kuitenkaan mahtunut kuin yksi auto kerrallaan. Vaalitoimitsijan mukaan toista asiointiluukkua voitiin käyttää siinä tapauksessa, että autossa oli enemmän kuin yksi henkilö. Kyseisellä asiointiluukulla ei ollut varsinaista äänestyskoppia tai sermiä, vaan äänestäjä saattoi suojata vaalilipukkeen kirjoitusalueen kannella. Vaalitoimitsijan mukaan näissä tilanteissa kiinnitettiin huomiota vaalisalaisuuden säilymiseen. Vaalitoimitsijan mukaan kontin seinässä esillä oleva ehdokasluettelo oli niin pienellä kirjaisintyyppillä tehty, että se oli aiheuttanut jonkin verran hankaluuksia autoileville äänestäjille.

Vaalitoimitsijalta saadun tiedon mukaan ketään ei ollut jouduttu poistamaan autosta (drive-in) äänestämistapahtuman ajaksi. Autossa äänestäjän omaa mielipidettä oli kunnioitettu yksittäisissä äänestystilanteissa. Vaalitoimitsijan mukaan äänestäjä voi antaa suostumuksen siihen, että autossa on myös muita henkilöitä kuin lapsia äänestystapahtuman aikana. Saadun tiedon mukaan kaikissa tilanteissa oli pyritty varmistamaan vaalisalaisuuden säilyminen. Vaalitoimitsijan mukaan Espoon keskusvaalilautakunnalta oli varmistettu menettelytavat autossa äänestämisen osalta.

Ulkoäänestyspaikassa oli mahdollista äänestää myös teltassa, jossa oli yksi äänestyskoppi (kopin leveys 76 cm, pöydän korkeus 99 cm). Saadun tiedon mukaan paikalla kävi äänestäjiä jalkaisin tai pyöräillen.

Kuva 23. Ulkoäänestysteltilta ja vaalitoimitsijoiden kontti

Tarkastuksen toimitsijat havaitsivat, että äänestyskoppi saattoi olla vähän liian kapea, jos äänestäjä käyttää esimerkiksi sähköpyörätuolia. Kopin leveys jäi hieman alle oikeusministeriön ohjeen liitteessä mainittuun 80 cm.

Saadun tiedon mukaan vaalitoimitsijoita oli vuorossa 6-7. Vaalitoimitsijat olivat avustaneet apua pyytäneitä henkilöitä äänestystapahtumassa. Liikuntaesteisillä ja ikääntyneillä äänestäjillä oli ollut mukanaan myös omia avustajia. Saadun tiedon mukaan oman avustajan käytöstä oli tehty oikeusministeriön vaaliohjeen mukaiset merkinnät äänestäjistä pidettävään luetteloon.

Ennakoäänestyspaikalla oli saatavilla suurennuslasi heikkonäköisiä äänestäjiä varten. Saadun tiedon mukaan kynät ja pinnat puhdistettiin säännöllisesti.

3 JOHTOPÄÄTÖKSET

3.1 Yleisiä havaintoja

Vaalitoimitsijoiden koulutus

Kaikissa tarkastetuissa ennakoäänestyspaikoissa vaalitoimitsijat ilmoittivat, että kunta tai kaupunki oli järjestänyt heille riittävästi perehdytystä ja vaalikoulutusta etäyhteyden välityksellä (mm. Teams-ko-kous) sekä lähiopetuksessa. Joissain paikoissa sähköisen äänestysjärjestelmän käyttöä oli harjoiteltu erikseen pienryhmissä. Joidenkin kuntien ja kaupunkien koulutuksissa myös esteettömyys- ja saavutettavuusasioita oli erityisesti käsitelty.

Henkilöllisyyden toteaminen erityistilanteissa

Tarkastusten yhteydessä vaalitoimitsijoilta tiedusteltiin, miten he menettelevät tilanteissa, joissa äänestäjällä (esimerkiksi vammaisella tai iäkkäällä henkilöllä) ei ole mukanaan soveltuvaa henkilöllisyystodistusta. Näitä tilanteita oli vain harvakseltaan ilmennyt ennakoäänestyspaikoilla, mutta ne eivät olleet saadun tiedon mukaan aiheuttaneet suurempia ongelmia. Tilanteet on ratkaistu vaalitoimitsijan yksilöllisen harkinnan perusteella.

Esimerkiksi pienemmillä paikkakunnilla kyläläiset lähtökohtaisesti tuntevat toisensa, joten haasteita henkilöllisyyden toteamisessa ei yleensä synny ja äänestäjä usein muistaa henkilötunnuksensa. Joissain tilanteissa on esimerkiksi riittänyt, että äänestämään tullessa pariskunnalla on ollut molemmilla mukanaan kuvattomat kela-kortit, joi-

den perusteella heidän henkilöllisyydestään on voitu riittävästi varmistua. Myös äänestäjän omainen, jolla itsellään on ollut mukana henkilötodistus, on voinut joissain poikkeuksellisissa tilanteissa todistaa ilman henkilötodistusta olevan äänestäjän (esim. iäkäs henkilö) henkilöllisyyden.

Tarkastuksen toimittajat korostivat, että näissä erityistilanteissa vaalitoimitsijan pitää aina harkinnassaan varmistua äänioikeuden käytön oikeellisuudesta ja siitä, että saatu selvitys on kokonaisvaltaisesti luotettava.

Vuorovaikutus ja kommunikointi äänestystilanteessa

Tarkastusten aikana vaalitoimitsijoilta tiedusteltiin yleisesti, miten he äänestystilanteessa tarvittaessa kommunikoivat kuurojen tai huonokuuloisten henkilöiden kanssa (Sama koskee myös esimerkiksi kuurosokeita ja puhevammaisia henkilöitä). Tarkastetuilla ennakoäänestyspaikoilla ei ollut erityisesti valmistauduttu kuurojen tai viittomakielisten henkilöiden kohtaamiseen tai heidän kanssaan kommunikointiin. Vaalitoimitsijoiden kertoman mukaan kuulovammaisten tai kuurojen henkilöiden äänestämässä ei ole kuitenkaan ilmennyt erityisiä ongelmia. Joissain tilanteissa selkeä artikulaatio ja kuuluva puhe on riittänyt iäkkäiden ja huonokuuloisten henkilöiden kohdalla. Vaalitoimitsijat arvelivat, että ongelmatilanteessa vuorovaikutus voitaisiin hoitaa esimerkiksi kirjoittamalla asia paperille. Usein oletusarvona oli, että kuurolla henkilöllä on tarvittaessa oma tulkki mukanaan.

Joissain tarkastuskohteissa ilmeni, että vuorovaikutustilanteissa haasteita oli eniten ollut henkilöiden kanssa, jotka eivät puhuneet suomea, ruotsia tai englantia taikka muuta vaalitoimitsijan ymmärtämää kieltä.

Tarkastuksen toimittajien havaintojen mukaan vaalikoulutuksissa voisi olla aiheellista yleisesti käsitellä valmistautumista vaihteleviin vuorovaikutustilanteisiin erilaisten äänestäjien kanssa.

3.2 Varsinaisia tarkastushavaintoja

Opasteet

Tarkastuksessa todettiin yleisenä havaintona, että edelleen ennakoäänestyspaikoista ilmoittamisessa ja opastamisessa oli parantamisen varaa. Useissa kohteissa äänestyspaikalle johtavat opasteet löytyivät ainoastaan äänestyspaikan välittömästä läheisyydestä. Muutamassa paikassa vaalitoimitsijoiden mukaan opasteita ja viitoitusta oli jouduttu ensimmäisinä äänestyspäivinä lisäämään äänestäjiltä saadun palautteen johdosta. Myönteistä näissä tilanteissa oli, että vaalitoimitsijat ilmoittivat tarkastuksen toimittajille ryhtyneensä välittömästi toimenpiteisiin äänestäjiltä saadun palautteen johdosta.

Äänestyspaikan ja äänestyskopin esteettömyys

Tarkastuksella havaittiin, että Siuntion ainoan yleisen ennakoäänestyspaikan sisäänkäynti ei ollut esteetön. Siuntion kunnan verkkosivuilla olevan tiedon mukaan sama vaalitila on käytössä myös varsinaisena vaalipäivänä 13.6.2021.

Oikeusasiamies on aikaisemmilla äänestyspaikkojen tarkastuksilla pitänyt ensisijaisena vaatimuksena, että vaali- ja äänestyspaikalle pääsee sisälle myös liikunta- ja toimintaesteiset henkilöt. Vaikka Siuntiossa oli järjestetty ulkoäänestysmahdollisuus, yhdenvertaisuuden näkökulmasta ei voida pitää kestäväenä ratkaisuna, että liikuntaesteinen henkilö ei halutessaan pääse sisätiloihin äänestämään, eikä pääse helposti asioimaan vaalitoimitsijan kanssa asiointipisteellä.

Tarkastuksen jälkeen Siuntion kunnan hallintojohtajalta (keskusvaalilautakunnan sihteeri) puhelimitse 2.6.2021 saadun selvityksen mukaan Siuntion kunta ryhtyy viivytyksettä korjaaviin toimenpiteisiin oikeusasiamiehen tarkastuksella havaittujen esteettömyysongelmien johdosta. Kunnan tarkoituksena oli alustavan selvityksen mukaan rakentaa luiska mahdollistamaan esteetön pääsy äänestyspaikalle sekä arvioida esteettömän äänestyspaikan toteuttamista sisätiloissa. Oikeusasiamiehen toimenpiteet ilmenevät pöytäkirjan kohdasta 4.

Muissa tarkastetuissa kohteissa oli esteetön pääsy ennakoäänestyspaikalle. Lähtökohtaisesti liikuntaesteisille henkilöille oli myös järjestetty mahdollisuus äänestää vaalisalaisuuden vaarantumatta esteettömässä äänestyskopissa tai muussa paikassa. Espoossa ulkoäänestyskoppi ei aivan täyttänyt oikeusministeriön vaaliohjeessa mainittuja mittoja ja Kirkkonummella tarkastajat eivät ryhtyneet mittamaan ulkoäänestyskopin tarkkoja mittoja runsaan äänestäjä määrän vuoksi.

Vaalisalaisuuden turvaaminen Drive-in- ja ulkoäänestyksessä

Oikeusministeriön ja Kuntaliiton ohjeistuksen 31.3.2021 mukaan drive-in äänestyksen edellytyksenä on, että äänestäjä on autossa yksin. Mikäli autossa on muitakin henkilöitä, äänestäjän on noustava autosta tekemään äänestysmerkintä vaalisalaisuus säilyttäen, tai muiden henkilöiden poistuttava autosta äänestyksen ajaksi. Äänestäjän pienten lasten läsnäolo autossa voidaan kuitenkin sallia, jos se ei vaaranna vaalisalaisuutta eikä järjestystä äänestystilanteessa. Ohjeen mukaan ulkona myös sellainen ratkaisu lienee mahdollinen, että riittävän pitkällä etäisyydellä muihin ihmisiin käytännössä varmistetaan vaalisalaisuus.

Espon drive-in -ennakkoäänestyspaikan vaalitoimitsijalta saadun tiedon mukaan ketään henkilöä ei ollut poistettu autosta drive-in -äänestämistäpahtuman ajaksi. Vaalitoimitsijan mukaan autossa äänestäjä voi antaa suostumuksensa siihen, että autossa on myös muita henkilöitä kuin lapsia äänestystilanteessa. Vaalitoimitsijan mukaan mikäli äänestäjä tuli jalkaisin drive-in -äänestyksen asiointiluukulle, tarjolla ei ollut varsinaista äänestyskoppia tai sermiä, vaan äänestäjä saattoi suojata vaalilipukkeen kirjoitusalueen kannella. Saadun tiedon Espon kaupungin keskusvaalilautakunnalta oli varmistettu menettelytavat autossa äänestämisen osalta.

Tarkastuksen toimittajien havaintojen mukaan edellä kuvatut Espon ennakkoäänestyspaikan drive-in -äänestysmenettelyt autossa ja asiointiluukulla saattoivat vaarantaa vaalisalaisuuden säilymistä. Oikeusasiamiehen toimenpiteet ilmenevät pöytäkirjan kohdasta 4.

Koronajärjestelyjä (terveysturvallisuus) koskevat havainnot

Tarkastuksen toimittajien havaintojen mukaan kaikissa tarkastetuissa ennakkoäänestyspaikoissa oli otettu asianmukaisesti huomioon vallitseva koronatilanne ja siihen liittyvät terveysturvallisuusasiat.

Tarkastetuissa kohteissa äänestäjille oli tarjolla käsidesiä ja suojauskeja. Saadun tiedon mukaan suurimmalla osalla äänestäjistä oli omat maskit mukanaan.

Vaalitoimitsijoiden työpisteen eteen oli asennettu suojaksi kirkkaat muovipleksit, jotka eivät tarkastuksen toimittajien havaintojen mukaan ainakaan olennaisesti häirinneet asiointia.

Äänestyksessä käytettävän kynän desinfioinnin osalta äänestyspaikoissa oli erilaisia käytäntöjä, joita on kuvattu edellä kunkin ennakkoäänestyspaikan havaintojen yhteydessä. Janakkalassa jokainen äänestäjä sai oman kynän, jonka sai halutessaan ottaa mukaansa.

Vaalitoimitsijat muistuttivat turvaväleistä ja tätä varten oli myös erilaisia julisteita ja opasteita. Muutamissa äänestyspaikoissa oli opastettu yksisuuntainen kulkureitti tarpeettomien kontaktien välttämiseksi – äänestäjät tulivat äänestyspaikalle sisään toista reittiä, kuin mistä poistui opasteiden ohjaamana.

Saadun tiedon mukaan tarkasteluilla ennakkoäänestyspaikoilla ei ollut syntynyt pitkiä jonoja tai suurempia ruuhkia. Vaalitoimitsijat eri paikkakunnilla arvelivat tämän rauhallisuuden johtuvan koronan vuoksi tavanomaista pidemmästä ennakkoäänestysajasta.

Kirkkonummella terveysturvallisuuteen oli edellä kohdassa 2 kuvatulla tavalla panostettu erityisesti lukuisien ilmanpuhdistimien avulla.

Kuva 24. Turvavälit

Kuva 25. Käsidesiä ja maskeja

4 TOIMENPITEET

Tarkastushavainnot esiteltiin oikeusasiamies Petri Jääskeläiselle. Hän päätti saattaa tarkastuksen kohteina olleiden kaupunkien ja kuntien sekä niiden keskusvaalilautakuntien tietoon edellä todetut havainnot ja kehittämisehdotukset. Tässä tarkoituksessa oikeusasiamies lähetti niille jäljennöksen tästä tarkastuspöytäkirjasta.

Oikeusasiamies kiinnitti Siuntion kunnan huomiota edellä esteettömmästä ennakoäänestyspaikasta sanottuun. Koska Siuntion kunta ilmoitti edellä todetulla tavalla ryhtyvän toimenpiteisiin esteettömyys-tilanteen korjaamiseksi, asia ei tässä yhteydessä antanut oikeusasiamiehelle aihetta enempiin toimenpiteisiin.

Oikeusasiamies piti myönteisenä sitä yleistä havaintoa, että ennakoäänestyspaikat alkavat yhä enemmän olla esteettömiä. Äänestyspaikoista löytyy myös aikaisempaa useammin esteettömiä äänestyskoppoja tai -paikkoja, joissa pyörätuolia tai muita liikkumisen apuvälineitä käyttävät äänestäjät voivat tehdä äänestysmerkintänsä vaalisalaisuuden säilyttäen ja mahdollisimman omatoimisesti.

Oikeusasiamies päätti selvittää omana aloitteenaan Espoon kaupungin drive-in ja ulkoäänestysjärjestelyt vaalisalaisuuden turvaamisen näkökulmasta. Tämän johdosta Espoon kaupungille lähetetään erillinen asiaa koskeva selvityspyyntö.

Oikeusasiamies päätti lähettää jäljennöksen pöytäkirjasta tiedoksi myös oikeusministeriölle. Samalla oikeusasiamies päätti pyytää oikeusministeriöltä lausunnon vaalisalaisuuden varmistamisesta poikkeuksellisissa äänestysjärjestelyissä (mm. drive-in ja ulkoäänestys).

Pöytäkirjan vakuudeksi

Vanhempi oikeusasiamiehensihteeri Juha-Pekka Kontinen

Asiakirja on hyväksytty sähköisesti asianhallintajärjestelmässä.

LIITTEET:

Liite 1. Oikeusohjeita

Liite 2. Tiivistelmät aikaisemmista oikeusasiamiehen tarkastuksista

LIITE 1. OIKEUSOHJEITA

Suomen perustuslain 14 §:n 2 momentin mukaan jokaisella Suomen kansalaisella ja maassa asuvalla muulla Euroopan unionin kansalaisella, joka on täyttänyt kahdeksantoista vuotta, on oikeus äänestää Euroopan parlamentin vaaleissa sen mukaan kuin lailla säädetään. Saman pykälän 4 momentin mukaan julkisen vallan tehtävänä on edistää yksilön mahdollisuuksia osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan ja vaikuttaa häntä itseään koskevaan päätöksentekoon.

Euroopan unionin perusoikeuskirjan 39 artiklan mukaan jokaisella unionin kansalaisella on äänioikeus ja vaalikelpoisuus Euroopan parlamentin vaaleissa siinä jäsenvaltiossa, jossa hän asuu, samoin edellytyksin kuin kyseisen jäsenvaltion omilla kansalaisilla. Perusoikeuskirjan 26 artiklan mukaan unioni tunnustaa vammaisten oikeuden päästä osallisiksi toimenpiteistä, joilla edistetään heidän itsenäistä elämäänsä, yhteiskunnallista ja ammatillista sopeutumistaan sekä osallistumistaan yhteiskuntaelämään, ja kunnioittaa tätä oikeutta.

YK:n vammaissopimuksen 29 artiklan mukaan sopimuspuolet takaavat vammaisille henkilöille poliittiset oikeudet ja mahdollisuuden nauttia niistä yhdenvertaisesti muiden kanssa sekä sitoutuvat: a) varmistamaan, että vammaiset henkilöt voivat tehokkaasti ja täysimääräisesti osallistua poliittiseen ja julkiseen elämään yhdenvertaisesti muiden kanssa suoraan tai vapaasti valittujen edustajien kautta, myös siten, että heillä on oikeus ja mahdollisuus äänestää ja tulla valituiksi, muun muassa:

- i) varmistamalla, että äänestysmenettelyt, -järjestelyt ja -aineistot ovat asianmukaisia, saavutettavia sekä helppotajuisia ja -käyttöisiä;
- ii) suojelemalla vammaisten henkilöiden oikeutta äänestää salaisella lippuäänestyksellä vaaleissa ja kansanäänestyksissä ilman uhkailua, asettua ehdolle vaaleissa, hoitaa tehtävänsä tehokkaasti ja suorittaa kaikkia julkisia tehtäviä kaikilla hallinnon tasoilla sekä helpottamalla tarvittaessa apuvälineteknologian ja uuden teknologian käyttöä;
- iii) takaamalla vammaisten äänestäjien vapaan tahdonilmaisun ja salimalla tätä varten tarvittaessa heidän pyynnöstään heidän valitsemansa henkilön avustaa heitä äänestyksessä.

Vaalilain 4 §:n mukaan vaalit toimitetaan järjestämällä ennakkoäänestys ja vaalipäivän äänestys. Ennakkoäänestyksen ja vaalipäivän äänestyksen järjestämisestä kotimaassa vastaa kunta.

Vaalilain 9 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan ennakkoäänestyspaikoja ovat ne kotimaan yleiset ennakkoäänestyspaikat, joiden lukumäärästä ja sijainnista kunnanhallitus päättää ja joita on oltava, jollei erityisestä syystä muuta johdu, jokaisessa kunnassa vähintään yksi.

Vaalilain 10 §:n mukaan valtioneuvostossa oikeusministeriö toimii ylimpänä vaaliviranomaisena.

Vaalilain 48 a §:ssä säädetään ennakkoäänestystilasta. Pykälän 1 momentin mukaan kunnan keskusvaalilautakunnan on huolehdittava siitä, että kaikissa kunnanhallituksen päätöksellä kotimaan yleisiksi ennakkoäänestyspaikoiksi määrätyissä paikoissa on ennakkoäänestystä varten asianmukainen ennakkoäänestystila ja tarvittava kalusto. Pykälän 2 momentin mukaan ennakkoäänestystilassa tulee olla riittävästi tilaa myös niitä äänestäjiä varten, jotka odottavat vuoroaan päästäkseen äänestämään.

Vaalilain 56 §:ssä säädetään järjestyksestä ennakkoäänestyspaikassa. Pykälän 2 momentin mukaan äänestys ennakkoäänestyspaikassa on järjestettävä siten, että vaalisalaisuus säilyy. Saapuvilla olevien on noudatettava vaalitoimitsijan tai vaalitoimikunnan järjestyksen ylläpitämiseksi ja äänestyksen häiriöttömän kulun turvaamiseksi antamia määräyksiä.

Vaalilain 58 §:ssä säädetään äänestämisestä ennakkoäänestyksessä. Pykälän 1 momentin mukaan äänestäjällä on oikeus äänestää eduskuntavaaleissa sen vaalipiirin ehdokaslistojen yhdistelmässä olevaa ehdokasta, jossa äänestäjä on asianomaisissa vaaleissa merkitty äänioikeutetuksi. Pykälän 2 momentin mukaan äänestäjän on niin selvästi merkittävä äänestyslippuun sen ehdokkaan numero, jonka hyväksi hän antaa äänensä, ettei voi syntyä epätietoisuutta siitä, ketä ehdokasta hän tarkoittaa. Merkintä on tehtävä äänestyskopissa tai muutoin siten, että vaalisalaisuus säilyy. Pykälän 3 momentin mukaan äänestäjän pyynnöstä on vaalitoimitsijan tai vaalitoimikunnan jäsenen avustettava häntä äänestämisessä. Henkilö, jonka kyky tehdä äänestysmerkintä on oleellisesti heikentynyt, saa käyttää äänestyksessä apuna valitsemaansa avustajaa. Avustajana ei kuitenkaan saa käyttää vaaleissa ehdokkaana olevaa henkilöä. Avustaja on velvollinen tunnollisesti täyttämään äänestäjän osoitukset sekä pitämään salassa äänestyksen yhteydessä saamansa tiedot.

Perustuslakivaliokunta totesi mietinnössään (PeVM 3/2013 vp) hallituksen esitykseen laiksi vaalilain muuttamisesta seuraavaa.

”Lakiehdotuksen 76 §:n 2 momenttiin ehdotetaan lisättäväksi, että vaalipäivän äänestyksessä äänestysmerkintä voidaan tehdä muuallakin kuin äänestyskopissa silloin, jos merkinnän tekemisestä äänestyskopissa aiheutuisi äänestäjälle kohtuutonta

haittaa. Esityksen perustelujen mukaan tämä tarkoittaa sellaisia tilanteita, joissa äänestyspaikka ei ole esteetön esimerkiksi vammaisille tai hyvin heikkokuntoisille äänestäjille. Vaalisalaisuuden keskeisen merkityksen vuoksi perustuslakivaliokunta korostaa ehdotetun menettelyn poikkeuksellisuutta. Vaalipaikalla on aina ensisijaisesti pyrittävä järjestämään äänestyskoppiin pääseminen mahdollisimman esteettömäksi. Muualla kuin äänestyskopissa äänestettäessä tärkeää on järjestää tilanne sellaiseksi, että äänestäjällä ei ole aihetta pelätä vaalisalaisuuden rikkoutumista. Valiokunta huomauttaa lisäksi, että asiasta päättäminen kuuluu vaalilautakunnalle.”

Vaalilain muuttamisesta annettu laki 496/2013 tuli voimaan 1.7.2013.

Euroopan turvallisuus- ja yhteistyöjärjestö ETYJ:n vaalitarkkailijoiden Suomessa vuoden 2011 huhtikuussa pidetyistä eduskuntavaaleista laatiman raportin kohdassa V.” Lainsäädäntö” alakohdassa B ”Äänioikeus” todetaan muun ohella seuraavaa.

”Jokainen Suomen kansalainen, joka viimeistään vaalipäivänä täyttää 18 vuotta, on äänioikeutettu eduskuntavaaleissa. Äänioikeutta ei rajoiteta asuinpaikan, vakaumuksen, vankilassaolon, mielenterveyshäiriön tai minkään muun ehdon perusteella.

Lainsäädännössä edellytetään, että jokaisella äänestyspaikalla on oltava nimetty vaaliavustaja, joka auttaa henkilöitä, joiden kyky tehdä äänestysmerkitä on vamman vuoksi heikentynyt. Lisäksi valtio voi kattaa vammaisten äänestäjien kuljetuskustannukset äänestyspaikoille ja niiltä pois. Kaikkiin äänestyspaikkoihin ei kuitenkaan päässyt pyörätuolilla eikä kaikilla äänestyspaikoilla ollut erityisiä äänestyskoppeja. Alaviitteen mukaan oikeusministeriö antoi ohjeet, joissa edellytetään, että äänestyspaikkojen on oltava esteettömiä, mutta kaikki kunnat eivät panneet tätä vaatimusta täytäntöön. Edelleen raportin mukaan, vaikka ehdokasluettelot ovat nyt saatavilla pistekirjoituksella, äänestysliput tai muut sokeiden riippumattoman äänestyksen mahdollistavat menetelmät eivät ole saatavilla. Sokeiden ihmisten äänestäminen on nykyisellään vaarantunut, koska he ovat edelleen riippuvaisia siitä, että avustaja merkitsee heidän äänensä. Vielä ei siis ole pystytty noudattamaan täydellisesti eri kansainvälisiä ja Suomen oikeudellisia asiakirjoja, joissa edellytetään, että kaikille kansalaisille on taattava oikeus vaalisalaisuuteen, ja joissa kielletään syrjintä vammaisuuden perusteella.”

ETYJ:n vuoden 2015 eduskuntavaalien tarvearviokomission raportissa todettiin ”III Havainnot” alakohdassa ”D Vaalien hallinto” muun ohella, että monet komission haasteltavat totesivat, että entistä tehokkaammin tulisi pyrkiä parantamaan vammaisten henkilöiden mahdollisuuksia käyttää äänioikeuttaan. Tämä koskee erityisesti äänestyspaikkojen saavutettavuutta pyörätuolia käyttäville henkilöille. Kaikki komission haastattelemat tahot kuitenkin painottivat suurta luottamustaan vaaliviranomaisiin ja niiden kykyyn hoitaa vaalit ammattimaisesti. Kohdassa IV Johtopäätökset ja suositukset komissio ei esittänyt parlamenttivaaleja koskevia suosituksia. Komissio ilmoitti olevansa valmiina ryhtymään seurantatoimenpiteisiin ja se kannusti vaaliviranomaisia kiinnittämään huomiota haastatteluissa esiin tulleisiin ongelmiin, muun ohella vammaisten henkilöiden osallistumismahdollisuuksiin.

Oikeusministeriö on vaalilain 10 §:n nojalla antanut vaaliviranomaisille kutakin vaaleja varten vaaliohjeet. Kuntavaalien 2021 vaaliohjeissa

”numero 1 Kunnan keskusvaalilautakunnan tehtävät ja numero 4 Ennakkoäänestys kotimaan yleisissä ennakkoäänestyspaikoissa” on yksityiskohtaiset ohjeet keskusvaalilautakunnille huolehtia esteettömyydestä ja saavutettavuudesta vaalijärjestelyissä (esimerkiksi vaaliohjeen numero 1 kohdat 4.3.4 vaalitarvikkeet ja kalusteet ja 4.5.2 äänestyspaikan esteettömyydestä huolehtiminen sekä vaaliohjeen numero 4, kohdat 4.3 järjestelyt ennakkoäänestyspaikassa, 4.5 äänestäjän avustaminen ja liite 9. tarkistuslista äänestyspaikan esteettömyydestä). Ohjeissa todetaan muun ohella seuraavaa:

Äänestyskoppien, joissa äänestysmerkintä tehdään, hankkimisesta ja niistä aiheutuvista kustannuksista vastaa kunta. Äänestyskoppien tulee olla sellaiset, että vaalisalaisuuden säilyminen turvataan. Äänestyspaikalla tulisi olla myös pyörillä varustettuja apuvälineitä, kuten rollaattoria tai pyörätuolia käyttäville soveltuva äänestyskoppi tai, jos esteetöntä äänestyskoppia ei ole saatavilla, pöytä, joka on varustettu sellaisin suojuksin, että äänestäjä voi tehdä äänestysmerkintänsä vaalisalaisuuden säilyttäen. (Eduskunnan oikeusasiamies on muun muassa tarkastuskertomuksessaan (5.4.2017) todennut, että syliin laitettava irrallinen kirjoitusalue ei turvaa vaalisalaisuutta.)

Äänestyskoppeihin olisi myös hyvä sijoittaa suurennuslasi tai vastaava heikonäköisiä äänestäjiä varten. Ennakkoäänestyspaikalla on oltava riittävän hyvä valaistus.

Äänestyskoppien toimittamisesta ennakkoäänestyspaikkaan vastaa keskusvaalilautakunta. Tarpeellisista liikuntaesteisten apuvälineistä huolehtivat yhteistyössä kunnan keskusvaalilautakunnan kanssa ennakkoäänestyspaikoissa vaalitoimitsija tai vaalitoimikunta ja vaalipäivän äänestyspaikoissa vaalilautakunta.

Keskusvaalilautakunnan tulee huolehtia esteettömyydestä ja saavutettavuudesta vaalijärjestelyissä. Liikuntavammaisten ja muiden liikuntaesteisten mahdollisuuksiin äänestää oman alueensa äänestyspaikassa tai ennakkoäänestyspaikoissa on kiinnitettävä erityistä huomiota.

Mahdollisuuksien mukaan olisi esimerkiksi vammaisten käyttämille kulkuvälineille pyrittävä varaamaan pysäköintitilaa äänestyspaikan välittömässä läheisyydessä ja järjestämään heidän avustamisensa äänestyspaikan ulko- ja sisäpuolella.

Äänestystilan tulee sijaita rakennuksessa niin, että sinne pääsevät kulkemaan myös ne henkilöt, joiden kyky liikkua tai toimia on rajoittunut.

Äänestyspaikalla mahdollisesti olevien kynnysten ja portaiden on oltava varustettuja esimerkiksi sellaisella luiskalla, että rollaattoria tai sähkökäyttöistä pyörätuolia käyttävä pääsee esteettä äänestystilaan.

Äänestyspaikalla kulkureittien sivuun tulisi mahdollisuuksien mukaan sijoittaa istuimia levähtämistä varten. Jos pyörällisillä apuvälineillä liikkuville järjestetään kiertotie, tulee se varustaa tarvittaessa opasteilla.

Opastus ennakkoäänestyspaikalle tulee järjestää selkeästi esimerkiksi kadunvarsitauluin ja viitoituksin. Myös sisälle äänestystilaan on järjestettävä tarpeelliset opasteet.

Mikäli ennakkoäänestyspaikka ei kaikesta huolimatta olisi esteetön, tästä on aiheellista ilmoittaa äänestäjille etukäteen.

Äänestäjän pyynnöstä vaalitoimitsijan on avustettava häntä äänestämässä. Avustaja voi avustaa äänestäjää muun muassa merkinnän tekemisessä äänestyslippuun ja täyttämällä äänestäjän puolesta lähetekirjelomakkeen.

Henkilöt, joiden kyky tehdä äänestysmerkintä on oleellisesti heikentynyt, saavat käyttää apuna myös itse valitsemaansa avustajaa, ei kuitenkaan sellaista henkilöä, joka on ehdokkaana asianomaisissa vaaleissa tai joka on ehdokkaan puoliso, lapsi, sisarus tai vanhempi. Avustajan käyttäminen koskee sokeiden ja muiden vammaisten henkilöiden lisäksi myös henkilöitä, joille esimerkiksi äkillinen sairaus on aiheuttanut kyvyttömyyden tehdä äänestysmerkintä.

Vaalitoimitsijan on selvitettävä äänestäjän itsensä valitseman avustajan nimi ja merkittävä se äänestäjistä pidettävän luettelon kohtaan ”Huomautuksia”. Merkintä tehdään siis siinäkin tapauksessa, että ennakoäänestyspaikassa kaikki ennakoäänestykset merkitään äänioikeusrekisteriin eikä luetteloa muutoin pidetä. Luettelossa olevia tietoja on käsiteltävä siten, etteivät ne ole ulkopuolisten nähtävissä (esimerkiksi seuraavalle avustettavalle äänestäjälle ja/tai hänen avustajalleen).

Covid-19 -pandemiasta johtuen oikeusministeriö ja Terveys- ja hyvinvoinnin laitos (THL) ohjeistavat erikseen kuntien vaaliviranomaisia äänestysjärjestelyistä kunnissa vuoden 2021 kuntavaaleissa. Äänestystilanteessa tulee suojautua ohjeistuksessa mainituilla tarvikkeilla ja materiaaleilla, kuten käsidesillä, suojamasteilla ja muoviplexeillä.

Koronaohjeistusta äänestäjille ja vaalivirkailijoille on julkaistu oikeusministeriön ylläpitämällä verkkosivustolla www.vaalit.fi.

Oikeusministeriön ja Kuntaliiton 31.3.2021 antaman ohjeen VN/20585/2020 (Vinkkejä ulkoäänestysjärjestelyihin kuntavaaleissa 2021) mukaan ulkona äänestämässä pätevät samat vaalilain pykälät kuin sisälläkin äänestettäessä (ennakoäänestyksen osalta 17, 48-49, 56-61 §:t, vaalipäivän osalta 16, 67-70, 75-77 §:t).

Ohjeen mukaan äänestyspaikan voi järjestää ulos monella eri tavalla, esimerkiksi käyttämällä katoksia, teltoja, kontteja tai kioskeja. Mikä tahansa järjestely valitaan, äänestysjärjestelyiden on turvattava vaalisalaisuus ja vaalivapaus.

Ohjeen mukaan vaalisalaisuuden voi turvata parhaiten ulkoäänestyksessä käyttämällä äänestyskoppeja. Muitakin ratkaisuja voi olla, kuten äänestäminen yksin autossa kirjoituslavan kanssa tai näkösuojan käyttäminen. Ulkona myös sellainen ratkaisu lienee mahdollinen, että riittävän pitkällä etäisyydellä muihin ihmisiin käytännössä varmistetaan vaalisalaisuus.

Ohjeen mukaan Drive-in-äänestyksen voi toteuttaa niin, ettei äänestäjä poistu toimituksen aikana autostaan. Tämän edellytyksenä on kuitenkin, että äänestäjä on autossa yksin. Mikäli autossa on muitakin henkilöitä, äänestäjän on noustava autosta tekemään äänestysmerkintä vaalisalaisuus säilyttäen, tai muiden henkilöiden poistuttava autosta äänestyksen ajaksi. Äänestäjän pienten lasten läsnäolo autossa voidaan kuitenkin sallia, jos se ei vaaranna vaalisalaisuutta eikä järjestystä äänestystilanteessa.

Ohjeen mukaan äänestäjä voi siis äänestää autossa, jos hän on siellä yksin. Vaihtoehtoisesti äänestäjä voi nousta autosta ja täyttää äänestyslipun vaalisalaisuus säilyttäen auton ulkopuolella. Äänestysalueella voi olla vaalitoimitsija opastamassa ja valvomassa, että vaalisalaisuus toteutuu kaikissa tilanteissa. Ohjeen mukaan äänestysjärjestelyissä korona-aikana voi ja pitää käyttää luovia ratkaisuja.

LIITE 2. TIIVISTELMÄT AIKAISEMMISTA OIKEUSASIAMIEHEN TARKASTUKSISTA

Ennalta ilmoittamattomat tarkastukset 14.4.2015 eduskuntavaalien 2015 ennakoäänestyspaikoissa Helsingissä, Vantaalla ja Espoossa. Tarkastuksen perusteella oikeusasiamies havaitsi, että jokaisen kaupungin äänestyspaikoissa näytti olleen niin esteettömyyden kuin vaalisalaisuuden toteuttamisessa ongelmia (tarkastuspöytäkirja 16.4.2015 Dnro 1802/3/15). Oikeusasiamies otti omana aloitteenaan tutkittavakseen, oliko äänestyspaikkojen vaalijärjestelyt toteutettu asianmukaisesti. Helsingin ja Espoon kaupungit ilmoittivat selvityksissään oikeusasiamiehelle, että ne tulevat korjaamaan tarkastuksissa todetut puutteet vuoden 2017 kuntavaaleihin mennessä. Vantaan kaupungin keskusvaalilautakunta ilmoitti, että se oli hankkinut äänestyskoppeja, joilla turvataan myös pyörätuolia käyttävien henkilöiden vaalisalaisuuden säilyminen.

Oikeusasiamies totesi päätöksissään 11.12.2015 (dnrot 1899, 1901 ja 1902/2/2015), että äänestäjän syliin asetettava irrallinen kirjoitusalue ei turvaa vaalisalaisuuden säilymistä. Jos äänestäjä tarvitsee kirjoitusalueen kannattamiseen vaalivirkailijan apua, näkösuojan mataluuden vuoksi virkailijalla on suora näköyhteys äänestystapahtumaan. Oikeusasiamiehen mukaan tällainen irrallinen syliin asetettava kirjoitusalue ei siten täytä vaalisalaisuuteen kuuluvaa keskeistä vaatimusta siitä, että äänestäjä voi muiden katseilta suojattuna täyttää äänestyslippunsa.

Ennalta ilmoittamattomat tarkastukset 30.3.2017 kuntavaalien 2017 ennakoäänestyspaikoissa Espoossa, Kirkkonummella, Vantaalla, Nurmijärvellä, Tuusulassa, Keravalla ja Helsingissä. Tarkastuksilla havaittiin, että Espoon, Vantaan ja Helsingin ennakoäänestyspaikoissa oli nyt niin sanotut esteettömät äänestyskopit. Myös ensi kertaa tarkastetun Keravan kaupungin ennakoäänestystilassa oli niin sanottu esteetön äänestyskoppi. Sen sijaan Kirkkonummen, Nurmijärven ja Tuusulan ennakoäänestyspaikoissa havaittiin puutteita vaalisalaisuuden toteutumisessa (tarkastuspöytäkirja 5.4.2017 EOAK/2164/2017).

Oikeusasiamies päätti kiinnittää tarkastusten kohteina olleiden kaupunkien ja kuntien sekä niiden keskusvaalilautakuntien huomiota tarkastuksessa todettuihin yleisiin havaintoihin opasteiden näkyvyydestä, esteettömyyden puutteista sekä äänestystilojen pienuudesta. Oikeusasiamies piti myönteisenä sitä, että Espoon, Vantaan ja Helsingin kaupungit olivat ilmoitustensa mukaisesti poistaneet edellisessä

vuonna 2015 suoritetussa tarkastuksessa havaitut puutteet vaalisalaisuuden toteutumisessa. Lisäksi hän pani tyydytyksellä merkille, että myös Keravan kaupungissa oli esteetön äänestyskoppi.

Oikeusasiamies oli päätöksissään 17.11.2017 (EOAK/2439/2017, EOAK/2440/2017 ja EOAK/2441/2017) tyytyväinen siihen, että kunnista saatujen selvitysten mukaan tehtyjen tarkastushavaintojen johdosta oli jo vaalipäivän äänestystä varten järjestetty pyörätuolimitoitettuja äänestyskoppeja ja muutoinkin äänestysalueilla oli varauduttu erityisjärjestelyjä tarvitseviin äänestäjiin. Lisäksi keskusvaalilautakunnat ilmoittivat, että äänestyspaikoista päätettäessä ja järjestelyissä äänestyspaikoilla pyritään ottamaan huomioon esteettömyyden ja vaalisalaisuuden turvaaminen.

Ennalta ilmoittamattomat tarkastukset 22.1.2018 presidentinvaalin 2018 ennakoäänestyspaikoissa Sipoossa, Järvenpäässä, Mäntsälässä, Hyvinkäällä, Vihdissä, Lohjalla ja Kauniaisissa (tarkastuspöytäkirja 25.1.2018 EOAK/166/2018).

Aikaisemmilla tarkastuksilla todettuja ongelmia esteettömyyden ja vaalisalaisuuden toteuttamisessa havaittiin myös presidentinvaalin ennakoäänestyspaikoilla. Tarkastuksessa todettiin yleisenä havaintona, että edelleen ennakoäänestyspaikoilla äänestyksestä ilmoittaminen ja opastaminen oli vaatimatonta. Sipoon ennakoäänestyspaikalla ei ollut tehty äänestäjien avustamisesta merkintöjä äänestäjistä pidettävään luetteloon. Oikeusasiamies piti myönteisenä, että Sipoon, Järvenpään, Mäntsälän, Hyvinkään ja Kauniaisten ennakoäänestyspaikoissa oli esteettömät äänestyskopit. Oikeusasiamies antoi päätökset EOAK/557/2018, EOAK/558/2018 ja EOAK/559/2018 omina aloitteina tutkituissa asioissa.

Ennalta ilmoittamattomat tarkastukset 8.4.2019 eduskuntavaalien 2019 ennakoäänestyspaikoissa Porvoossa, Pornaisissa, Askolassa, Pukkilassa, Myrskylässä, Lapinjärvellä ja Loviisassa (tarkastuspöytäkirja 11.4.2019 EOAK/1670/2019). Kolmen kunnan ennakoäänestyspaikoissa oli puutteita äänestystilan esteettömyydessä. Neljän kunnan ennakoäänestyspaikoissa ei ollut esteettömiä äänestyskoppeja. Tarkastuksessa todettiin yleisenä havaintona, että edelleen ennakoäänestyspaikoilla äänestyksestä ilmoittaminen ja opastaminen oli vaatimatonta. Oikeusasiamiehen havainnot ja toimenpiteet ilmenevät edellä mainitusta pöytäkirjasta. Oikeusasiamies antoi päätökset EOAK/2347/2019, EOAK/2348/2019 ja EOAK/2349/2019 ja EOAK/2350/2019 omina aloitteina tutkituissa asioissa.

Ennalta ilmoittamattomat tarkastukset 26.5.2019 europarlamenttivaalien 2019 varsinaisen vaalipäivän äänestyspaikoissa Vantaalla, Riihimäellä, Lopella, Tammelassa, Forssassa, Jokioisilla, Somerolla ja Sa-

lossa (tarkastuspöytäkirja 4.6.2019 EOAK/2657/2019). Yhtä lukuun ottamatta kaikilla muilla äänestyspaikoilla oli puutteita äänestystilan tai sinne johtavan reitin esteettömyydessä. Kahden kunnan äänestyspaikat olivat täysin esteellisiä portaikkojen vuoksi. Kyseisillä äänestyspaikoilla ei ollut myöskään opasteita tai ohjeita liikuntaesteisten henkilöiden pääsemiseksi sisätiloihin. Oikeusasiamiehen havainnot ja toimenpiteet ilmenevät edellä mainitusta pöytäkirjasta. Oikeusasiamies antoi päätökset EOAK/3332/2019, EOAK/3333/2019 ja EOAK/3334/2019 ja EOAK/3335/2019 omina aloitteina tutkituissa asioissa.

Tarkastuspöytäkirjat ja omien aloitteiden johdosta annetut ratkaisut on julkaistu oikeusasiamiehen verkkosivuilla: www.oikeusasiamies.fi.